

ACȚIUNILE ARMATEI ÎN ASIGURAREA ȘI RESTABILIREA ORDINII ÎN TIMPUL POGROMURILOR DIN BASARABIA DIN ANII 1903 ȘI 1905

Dr. Artur LEȘCU

Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
10.55535/GMR.2024.4.50

The Russian Empire, an autocratic state with strong remnants of feudal caste law, was based on a legal system that aimed to intimidate the citizenry in order to defend and preserve the existing anachronistic social order. Various specialized state institutions were responsible for the security of the regime and internal order, among which the armed forces. The tsarist authorities widely used military units in the fight against mass demonstrations and the preservation of public order. In this paper, based on the vast new documentary material from the national archives of the Republic of Moldova, we will demonstrate the actions of the military units in order to save the Jewish population of Bessarabia during the pogroms of 1905 and 1907.

Keywords: Bessarabia; pogrom; regiment; infantry; self-defence;

INTRODUCERE

Către începutul secolului al XX-lea, Imperiul Rus dispunea de o vastă diasporă evreiască, lipsită de drepturi politice și cetățenești în urma adoptării unei serii întregi de legi cu conținut antievreiesc, impusă să locuiască în zone exclusive de reședință prestabilite. Conform primului recensământ general al Imperiului Rus, desfășurat la sfârșitul secolului al XIX-lea, în imperiu locuiau 5.215.825 de evrei, ceea ce constituia 4.15% din întreaga populație, dintre care în Basarabia – 229 de mii, adică 11.7% din populația regiunii (Nistor, 1991, p. 213). Concentrarea masivă a populației evreiești în centrele urbane din Basarabia ducea la numeroase tensiuni cu caracter antisemit, care, uneori, se finalizau cu izbucnirea actelor de violență, în formă de pogromuri, dintre care cel mai cunoscut este pogromul din Chișinău, din 1903.

POGROMUL DIN PRIMĂVARA ANULUI 1903 DIN CHIȘINĂU ȘI ÎNCERCĂRILE ARMATEI ÎN REPRIMAREA MASACRELOR

Începând cu luna martie 1903, Direcția gubernială a Corpului Independent de jandarmi din Basarabia, prin intermediul șefului său, colonelul V. Charnoluskij, și subalternul său, rotmistrul, baronul von L. Levendal, șef secție pază din Basarabia Departamentului pentru Apărarea Securității Publice și a Ordinii (Ohranka), atenționau autoritățile din St. Petersburg despre situația tensionată creată la Chișinău și iminența izbucnirii unui masacru asupra populației evreiești din oraș (Новицкий, 1991, p. 177). Datorită lor, autoritățile guberniale, în persoana guvernatorului, generalul-locotenent Rudolf von Raaben, sesizând că, în ajun de Paști, în oraș se încing spiritele, au întărit paza orașului, detașând poliției patrulă înarmate din partea garnizoanei militare Chișinău. La acel moment, garnizoana Chișinău era o forță militară impunătoare, compusă din două regimente de infanterie (R. 53 Inf. Volânia și R. 54 Inf. Minsk), un batalion infanterie de rezervă (Bat. 207 Inf. Rez. Chișinău), o brigadă de artilerie (Br. 14 Art.) și un regiment de cavalerie (Reg. 24 Dragoni Lubensk). Dar, ceea ce a urmat a depășit și cele mai sumbre preziceri despre situația existentă. Timp de trei zile, între 6 și 8 aprilie 1903, orașul era cuprins de explozia unei uri ucigătoare împotriva populației evreiești, degenerată în masacru, în urma căruia au fost ucise 51 de persoane, 456 au fost răniți, 1.350 de case au fost vandalizate, din cele 4.149 existente în oraș (Джадж, 1998, p. 86), suma prejudiciului ridicându-se la aproximativ două milioane de ruble

(Ib.). În astfel de cazuri, întrebarea principală este cum de s-a putut să se întâmple așa ceva, cine este vinovatul și unde era armata?

Să încercăm să răspundem la această întrebare ținând cont de investigațiile anterioare, acordând atenție specială analizei unor momente neglijate în trecut și care pot arunca o lumină nouă asupra desfășurării evenimentelor. După cum a fost menționat de către majoritatea cercetătorilor, evenimentele au luat prin surprindere autoritățile locale, care nu se așteptau la apariția unei crize. Ca și în anii precedenți, patrurile detașate organelor de poliție din partea unităților militare nu erau numeroase, rezerva fiind compusă din mai multe grupe adunate din toate unitățile de infanterie ale garnizoanei, fără coeziune internă și comandă unică, numărul nedepășind 1,5 companie de infanterie (Кишиневскийпогром, 2000, p. 224). Autoritățile militare au permis ostașilor, pentru ziua de 5 aprilie, ieșirea liberă în oraș, pentru a participa, de Paști, la Slujba de la miezul nopții. În pofida situației tot mai încordate din oraș, nu au fost anulate permisiile și pentru ziua de 6 aprilie, ostașii fiind, pur și simplu, preveniți de comandanți să revină în unitate în caz de apariție a unei situații excepționale. Decizia respectivă a comandanților îngreuna adunarea unităților pe alarmă și utilizarea lor eficientă în caz de necesitate. În cazul Regimentului 54 Infanterie Minsk, care a fost adunat în componența sa deplină în ziua de 6 aprilie, mult după ora 16.00, unii dintre ostașii reîntorși din permisie erau în stare de ebrietate (AOSPRM, fond 90, inventar 3, dosar 5, f. 2). Nu toți ostașii aflați în permisie au ajuns la unitățile sale, unii din ei, neidentificați, au fost observați în rândurile pogromiștilor, cum ar fi militarul în termen Ion Burduja, aflat în concediu, precum și foștii militari în termen, demobilizați din armată, Ion Vacari, Pavel Veto, Vasile Șarban, Anton Dulghier, Fiodor Gornostaev, Macarie Malașenco (Кишиневскийпогром, p. 278). Participarea ocazională a militarilor (foști și actuali) în evenimente, cu experiența lor de luptă, explică de ce pogromiștii acționau metodic, în baza „*unui plan*” (Джадж, p. 64), dar spontan, ceea ce exclude ipoteza că masacrul era organizat și dirijat de niște forțe obscure, neelucidate până în prezent.

Prima zi de masacru, 6 aprilie, a demonstrat că organele de poliție, întărite cu patrurile militare, cu greu făceau față evenimentelor în faza sa incipientă. Justificările poliției privind insuficiența personalului (213 de polițiști pentru un oraș cu o populație de peste 100 de mii de locuitori) sunt în afara oricărei critici și ar fi corecte în condiții de lipsă a unui ajutor din partea armatei. Patrurile comune, alcătuite din militari (fără ordin de a deschide focul) și polițiști, erau puse sub comanda generală a lucrătorilor poliției, care le utilizau ineficient, în lipsa comunicării și a coordonării acțiunilor între ele. Șeful poliției, A. Hanjenkov, deși fost militar de carieră și ofițer

superior din arma cavaleriei, în loc să preia comanda generală asupra operației de reprimare a pogromului, în perioada de timp cuprinsă între orele 13.00 și 16.00, circula pe străzile Chișinăului, inspectând principalele piețe unde se adunau oameni agitați, îndemnându-i a se împrăști, acțiune care era la îndemână unui polițist de sector și a șefului poliției. Risipirea mulțimii agresive de pe piața Ciuflea, care a avut loc după ora 16.00, nu a fost urmată de operarea unor arestări în masă ale persoanelor agresive. Chiar și cei arestați erau eliberați din mâinile poliției de către camarazii săi, fapt ce indica imposibilitatea poliției și a armatei în fața mulțimii (Кишиневскийпогром, p. 218). Mulțimea dispersată, dar nu și arestată, s-a răspândit pe străzile alăturate în toate cartierele orașului, grupându-se în jurul unor lideri neformali, agresivi, unii cu experiența militară, formând mici cete în număr de 10-20 de persoane, având în avangardă copii, întăriți în eșalonul secund de maturi. Curând au început dezordinile simultane în mai multe părți ale orașului. Patrurile comune ale militarilor și poliției au fost nevoite se acționeze separat una de alta, pe mai multe direcții, în lipsa coordonării și sistemului de legătură stabilit din timp, dispersând efortul comun al forțelor de ordine, puține la număr și fără o rezervă consistentă. Acest fapt se datorează nu existenței unui plan elaborat din timp de către lideri anonimi ai masacrului, ci reiese din logica evenimentelor și a greșelilor admise de autorități, de care pogromiștii au profitat din plin. Printre erorile comise de către autorități era aceea că în împrăștierea mulțimii divizate în grupe mici nu a fost implicată cavaleria, unica forță militară capabilă să acționeze mobil, cu viteze mari de deplasare pe străzile orașului.

Abia spre seară, după ce și-a dat seama că nu poate ține situația sub control, șeful poliției, A. Hanjenkov, s-a adresat pentru ajutor guvernatorului Basarabiei, generalul-locotenent R. von Raaben, care, la rândul său, l-a redirectionat către șeful garnizoanei Chișinău, generalul-locotenent V. Bekman, unde A. Hanjenkov a ajuns abia după ora 20.00 (Ib., p. 224), când situația în oraș deja se calmase. În urma consultărilor, s-a decis ca, pentru ziua de 7 aprilie, organelor de poliție să le fie detașate 9 companii de infanterie și 6 escadroane de cavalerie, fără dreptul de a deschide focul (Ib., p. 225), fapt ce a provocat noi violențe, începând cu dimineața zilei de 7 aprilie. Și de data aceasta, militarii și organele de poliție nu acționau coordonat, pășând responsabilitatea de la unul la altul. Forțe militare considerabile erau concentrate în parcul central, în așteptarea unei presupuse demonstrații politice, care nu a mai avut loc, dar, datorită acestei așteptări, ei staționau până la orele amiezii, în loc să participe în înăbușirea dezordinii. Forțe considerabile de militari erau detașate și pentru paza locuințelor comandantului de brigadă de infanterie, generalul-maior Glebov, și a comandanților de regimente și batalioane,

fiind excluse din acțiuni de refacere a ordinii de drept (AOSPRM, fond 90, inventar 3, dosar 5, f. 3). Pasivitatea echipelor mixte de militari, care își înțelegeau sarcina în paza arterelor de comunicații, și dispersarea mulțimii și polițiști, care deseori nu doreau să sancționeze arestările (Кишиневскийпогром, p. 333), au dezlănțuit mulțimea, evreii fiind agresați simultan în toate cartierele și suburbiile orașului. Mai hotărâți în împrăștierea mulțimii agresive erau dragonii, dar și în cazul lor ingeniozitatea criminală a ucigașilor a găsit ieșire într-un procedeu tactic de luptă – strecurarea, câte unul, printre caii cavaleriștilor (Ib., p. 260). Situația în Chișinău a scăpat de sub controlul autorităților.

La ora 15.30, dându-și seama de gravitatea situației, guvernatorul Basarabiei, R. von Raaben, i-a delegat, în scris, șefului garnizoanei militare din Chișinău, general-locotenentul V. Bekman, toate puterile în înăbușirea masacrelor, cu dreptul de a deschide focul. La orele 16.00, generalul V. Bekman a emis un ordin pe garnizoană prin care își asuma puterea deplină, divizând orașul în mai multe sectoare, repartizate unităților cu dreptul de a întrebuința armele din dotare. Începând cu orele 17.00, după ce ordinul a fost adus la cunoștință efectivului, au demarat măsuri de reprimare a pogromului, efectuarea arestărilor în masă, care s-au derulat destul de liniștit, nefiind necesară deschiderea focului, utilizând numai baionete și paturile armelor din dotare. Către miezul nopții, situația era sub controlul autorităților, cu excepția suburbiilor, unde masacrele au continuat până în seara zilei de 8 aprilie. În masacrele și omorurile din suburbii era implicată populația moldovenească, fapt ce exclude influența presei scrise, inclusiv a ziarului lui P. Crușevan, deoarece această populație, în masa sa absolută, era analfabetă.

În concluzie, putem afirma că pogromul din aprilie 1903 din Chișinău a avut la bază frustrările și ranchiuna unei părți a populației pauperizate a orașului, acumulate pe parcursul a mai mulți ani împotriva comunității evreiești, asmuțită de zvonuri transmise verbal, iar rolul presei, inclusiv a celei reacționare, într-o regiune preponderent analfabetă, a fost marginală. Amploarea tragediei se datorează stării de confuzie de care era cuprinsă conducerea guberniei, care a scăpat, momentan, din mâini frânele puterii. Acțiunile autorităților se caracterizau prin lipsa unei conduceri unice, a coordonării acțiunilor de reprimare a mulțimii, teamă de a deschide focul asupra manifestanților și de a opera arestări în masă în rândul rebelilor. Abia după ce autoritățile au revenit din șoc, pierzând o zi și jumătate, ei au început să acționeze concentrat și eficient, întrebuințând forța militară în stingerea focarelor de masacre existente în oraș.

ACȚIUNILE ARMATEI ÎN REPRIMAREA MASACRELOR EVREIEȘTI DIN 1905

Consecințe mult mai grave și ample au avut pogromurile din Basarabia, din octombrie 1905, despre care se cunoaște mai puțin, ele fiind, practic, ignorate în istoriografie. La 17 octombrie 1905, după ce la Chișinău a ajuns vestea despre emiterea de către Nicolai al II-lea a Proclamației despre îmbunătățirea ordinii statului, forțele revoluționare au participat la un miting politic, unde s-au strâns în jur de 10 mii de oameni. În opoziția acestui miting, forțele filogovernative pentru ziua de 18 octombrie au planificat desfășurarea unei manifestații patriotice, în susținerea monarhiei și a ordinii de drept. În dimineața zilei respective, în jur de 5 mii de oameni s-au adunat în piața Ciuflea, de unde au pornit, la 11.00, spre Catedrală, ținând în mâini drapelele naționale ruse și portretele lui Nicolai al II-lea. La intersecția străzilor Armenească cu Aleksandrovskia (bld. Ștefan cel Mare), asupra manifestanților a fost trasă o salvă de foc de niște necunoscuți, ceea ce a provocat reacția agresivă a mulțimii. Vecinătatea Pieței Noi (azi Piața Centrală) a determinat mulțimea la începerea jafurilor, oprite temporar de către rotmistru corpului independent de jandarmi Vasilev, delegat de către autorități pentru a însoți manifestația. Situația s-a repetat și la următoare intersecție cu str. Kupeceskaia (actuala str. Vasile Alecsandri). Iarși situația a fost salvată de către rotmistru Vasilev (ANRM, fond. 297, inventar 1, dosar 40, f. 1 verso). Ajunși în piața catedralei, manifestanții au luat parte la rugăciune, când, pe neașteptate, băiețelul-clopotar de pe clopotnița Catedralei a început să strige că evreii jefuiesc magazinele lui Gottlieb Gheer și Raymond Ghikish, unde, printre altele, se vindeau și armele de foc. Nu este clar cum băiețelul, de la înălțime de 40 de metri, a observat naționalitatea jefuitorilor care operau pe două direcții învecinate, chiar dacă și la distanțe mici una de alta. Mulțimea agitată a declanșat pogromul, care s-a extins în toate cartierele orașului.

Ținând cont de experiența pogromului din 1903, guvernatorul Basarabiei, Alexei Haruzin, a convocat de urgență ședința operativă la care au fost invitați comandanții unităților militare din garnizoană. La ședința respectivă s-a hotărât înființarea unor detașamente speciale de poliție de urmărire a pogromiștilor, unităților militare s-a dat dreptul de a deschide focul, inclusiv de artilerie, asupra centrelor de rezistență a rebelilor. Pentru a izola orașul de suburbiile și zonele agrare, au fost constituite detașamente călărețe de răzeși, care opreau țărani în drum spre Chișinău. Spre sfârșitul zilei, sub amenințarea aplicării armelor de foc, masacrele au fost oprite, dar au reînceput în ziua de 20 octombrie, când cetele de rebeli deschideau focul asupra militarilor, ucideau și prădau casele și magazinele evreiești.

Utilizarea forței armate, inclusiv câteva salve de tun, a pus capăt masacrului. În perioada 18-20 octombrie, au fost ucise 55 de persoane și rănite 107 (Ib., f. 2), fiind vandalizate și prădate 89 de case și magazine, printre care erau și cele care nu aparțineau evreilor, cum ar fi cea a principesei Evfrosinia Viazemskaiasau lui Tudor Grițan, suma prejudiciului constituind aproximativ 24 690 de ruble (Ib., ff. 2-11).

Spre deosebire de anul 1903, pogromurile din 1905 s-au răspândit pe teritoriul întregii Basarabii. Începutul a fost la 22 octombrie, când la Strășeni a izbucnit pogromul îndreptat împotriva populației evreiești din localitate. Datorită vecinătății cu capitala guberniei, masacrul a fost reprimat în aceeași zi (Ib., f. 17). Mult mai gravă era situația la Akkerman (Cetatea Albă), unde, la 18 octombrie, a avut loc o demonstrație politică, transformată în grevă generală. Cercurile naționaliste ruse din oraș au obținut de la primărie permisia de a desfășura, la 22 octombrie, mitingul în susținerea guvernului și monarhiei. Șeful poliției, contrar desfășurării mitingului, a refuzat acordarea asistenței poliției în supravegherea evenimentului, lăsând manifestanții să se descurce singuri. După oficierea serviciului divin la Catedrală, manifestanții, cu drapele naționale, portretele lui Nicolai al II-lea, intonând imnul național, au defilat pe străzile orașului și au pornit spre târgurile Popușoi (Peremozhnevo) și Turlaca (Vypasne), suburbiile Akkermanului. Aici, lor li s-a alăturat un grup de localnici, înarmați cu bâte, răngi, topoare și revolvere, care, împreună cu restul mulțimii, au început să incendieze și jefuiască casele și magazinele evreilor (Ib., f. 50). La reîntoarcerea în oraș, mulțimea agitată a fost oprită de o companie de soldați, dar, ocolind-o pe străzi laterale, au pătruns în localitate, începând, astfel, pogromul. În pofida faptului că armata a început să tragă în agresori, în perioada de la 18.00 și până la 04.00, au fost arse și distruse toate prăvăliile evreiești, orașul fiind cuprins de flăcări. Abia după ce la Akkerman (Cetatea Albă) din Bender (Tighina) a fost trimisă suplimentar încă o companie de ostași, situația în oraș a fost luată sub control.

În ziua de 23 octombrie, locuitorii din Popușoi (Peremozhnevo) și Turlaca (Vypasne), însetați de sânge, au încercat să pătrundă din nou în oraș, însă au fost opriți de focul armatei. Cum menționează în raportul său rotmistrul Vasiliev, ajutor șef Direcției guberniale a Corpului Independent de jandarmi, rușii din Popușoi (Peremozhnevo) și Turlaca (Vypasne) s-au transformat în adevărați bandiți, adunați în grupe de 6-10 persoane înarmate cu revolvere, care nu recunosc nicio autoritate, terorizează păturile înstărite ale populației, inclusiv și ruși, extorcând de la ei bani și bunuri materiale (Ib., f. 5). Populația rusă din târgul Șabo (Shabo), îndemnată de isprăvile conaționalilor săi din Popușoi (Peremozhnevo) și Turlaca (Vypasne), a încercat să-i jefuiască pe evreii din localitate, însă au fost opriți de patrurile înarmate

ale coloniștilor francezi și germani, care, deschizând focul, au omorât 2 și au rănit 3 atacatori. În zilele de 25-26 octombrie, au mai avut loc incidente în localitățile Divizia, Chebabcea (Shyroke), Monași (Monashi), Bairamcea (Mykolaivka), soldate cu jafuri asupra populației evreiești din aceste localități. Cu mari greutate, cu ajutorul armatei, ordinea în ținutul Akkerman (Cetatea Albă) a fost restabilită, cu prețul a 70 de oameni, uciși și răniți, ruși și evrei (Ib., f. 50 verso).

Situația gravă era și la Ismail unde, în ziua de 22 octombrie, între orele 19.00-21.00, a fost organizat un miting politic în centrul orașului, de către cercurile revoluționare, la care au fost puse în discuție urmările politice ale Proclamației din 17 octombrie 1905. După miting, o parte din participanți, reprezentând muncitorii necalificați din port, unii dintre ei fiind sub influența alcoolului, s-au deplasat în cartierul comercial, unde au început să distrugă dughenele evreiești (Ib., f. 34 verso). Situația din oraș s-a înrăutățit dramatic în ziua de 23 octombrie, când, începând cu ora 12.00, mulțimea, în număr de aproximativ 200 de persoane, compusă din adolescenți și muncitori, a început incendierea și distrugerea magazinelor și dughenelor care aparțineau evreilor. Autoritățile orașenești, într-o stare de confuzie, au repetat greșelile celor din Chișinău, din 1903, neputând opune rezistență masacraților, în condiții în care dispuneau de poliția locală întărită cu două plutoane ale Corpului Independent de Grăniceri.

De menționat este și comportamentul colaboratorilor corpului de jandarmi care, în evenimentele tragice din Ismail, au depus eforturi pentru a potoli spiritele. Astfel, sergentul Moisei Seledin și vagmistrul Semion Șavel au stins focul în incendiul care a cuprins un magazin, iar sergentul Anton Carlașevschi a apărut pe străzile orașului o familie numeroasă de evrei de furia mulțimii, salvându-i de la moarte. În contrast era comportamentul clerului local, care, involuntar, în loc să potolească, a agitat spiritele. Sosind în seara zilei de 23 octombrie la „*Piața Nouă*”, care era cuprinsă de flăcări, clerul, în straie de sărbătoare, cu cruci și prapure, era întâmpinat de mulțime cu urale și strigătele „*Ura!*”. Oprindu-se din jaf pe timpul îndemnurilor clerului de a înceta masacrul, mulțimea își continua imediat activitatea sa criminală după îndepărtarea procesiunii religioase către următor obiect aflat în flăcări. În condiții când toată partea comercială a Ismailului a fost cuprinsă de flăcări, câteva sute de evrei, cu permisiunea șefului vămii, s-au refugiat pe un șlep din vamă din portul Ismail, de pe care a fost scoasă pasarela pentru a interzice accesul pe timpul nopții (Ib., f. 35 verso).

Pentru a pune capăt pogromului care continua și în timpul nopții, colonelul N. Rogovschi, comandantul Brigăzii de grăniceri din Ismail, a întărit trupele din localitate cu o sotnie călare de grăniceri, trecând la acțiuni, cu începerea orei 01:00,

cu restul trupelor din oraș, deschizând focul asupra atacatorilor. Către orele 05:00, în ziua de 24 octombrie, în urma acțiunilor energice ale militarilor, care, pe timpul nopții, în urma deschiderii focului, au ucis 10 persoane și au rănit 11, toți muncitori necalificați, ordinea în oraș a fost restabilită (Ib., f. 37). Totuși, orașul era încă cuprins de panică și multe familii de evrei și funcționari de stat au trecut Dunărea și s-au refugiat în localitățile românești Satul Nou și Tulcea. Cu introducerea, pe străzile orașului, a patrulilor pedestre și călare înarmate, situația a fost luată sub control, orașul, începând cu 25 octombrie, să revină la viața normală.

După sud, a explodat centrul Basarabiei. Totul a început la 23 octombrie, la Călărași, ziua târgului, când în localitate se adună după cumpărături multă lume din satele învecinate. În jurul orei 10.00, s-a auzit o împușcătură care a declanșat furia mulțimii, în cea mai mare parte compusă din moldoveni, care au început devastarea prăvăliilor și a locuințelor evreilor. A fost incendiat centrul localității, în foc arzând până la 150 de case evreiești. Populația evreiască, în număr de aproximativ 2.000 de suflete, s-a refugiat în clădirea fostului depozit de vin al statului. La primirea vestei despre izbucnirea pogromului la Călărași, acolo, pe cale ferată, a fost trimis viceguvernatorul S. Tatișcev (Tatischev), însoțit de o companie de soldați. Ajungând la fața locului, S. Tatișcev (Tatischev) a blocat intrarea în localitate pentru țăranii din satele învecinate și, deschizând focul asupra tâlharilor, a restabilit ordinea. În general, în urma pogromului din Călărași au fost uciși 40 de oameni, majoritatea evrei, dintre care 5 arși de vii (Ib., f. 26).

În zilele de 23-25 octombrie au avut loc pogromurile în localitățile din nordul Basarabiei – Mîndra, Dereneu, Rădeni, Hirova, Hoginești, Onișcani, Pitușca, Hîrtopul Mare, Paustova, Bîrnova, Bahmut, în care au fost distruse cel puțin 14 gospodării și locuințe ale evreilor și bătute 4 persoane, printre care se afla și țăranul Petru Mezdru, bătut cu cruzime de către atacatori, pentru că a apărut familiile evreilor (Ib., f. 47-48 verso).

CONCLUZIE

Pogromurile evreiești din toamna anului 1905 aveau un caracter mult mai amplu decât cele din 1903, din Chișinău, în ele fiind înregistrate 105 victime, cert atestate (uciși), și 70 de persoane omorâte și rănite, fără distingere exactă, în total 175 de persoane (Ib.). Aria masacrelor a cuprins întreaga regiune, atât așezările urbane, cât și pe cele agrare. Acțiunile, practic simultane ale celor revoltați în diferite părți geografice ale Basarabiei, ar indica existența unui presupus centru coordonator care planifica desfășurarea pogromurilor. Însă, documentele din arhivă nu confirmă existența unui astfel de centru, ceea ce nu ne permite să tragem concluzia respectivă.

Spre deosebire de pogromul din 1903, cel din 1905 este caracterizat prin lipsa totală a influenței presei asupra izbucnirii masacrelor, fapt ce confirmă rolul minor al presei și în evenimentele din 1903. De data aceasta, autoritățile au reacționat prompt la provocările apărute, utilizând pe larg armata, care a acționat organizat, prompt și energic, deschizând fără ezitare focul asupra tâlharilor și ucigașilor, de unde și apare numărul destul de mare al victimelor. Lecția dată de autorități antisemiților a fost însușită, până în 1917, în regiune, nefiind atestate pogromuri antievreiești.

BIBLIOGRAFIE:

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova/ANRM, fond. 297, inventar 1, dosar 40.
2. Arhiva Organizațiilor Social-politice a Republicii Moldova/AOSPRM, fond 90, inventar 3, dosar 5, f. 2.
3. Новицкий, В. (1991) *Из воспоминаний жандарма*. Москва: Издательство МГУ.
4. Nistor, I. (1991) *Istoria Basarabiei*. Chișinău: Cartea moldovenească.
5. Джадж, Э. (1998) *Пасха в Кишиневе. Анатомия погрома*. Кишинев: Лига.
6. Кишиневский погром 1903 года. (2000). *Сборник документов и материалов*. Кишинев: Ruxanda, 2000.